

UOT 008

Aygün Eyvazlı
Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti
Kulturologiya üzrə fəlsəfə doktoru
E-mail: Kulturoloqiya.admiu@mail.ru

Azərbaycan multikulturalizminin integrativ xarakteri

Xülasə: Demokratiya və integrasiya qlobal dünyamızın multikultural ənənələrinin qorunub saxlanması üçün həlledici amillərindəndir. Multikulturalizm çox mürəkkəb və dinamik anlayışdır, lakin bu müasir dünyanın fərqli modellərinin mübahisəli kateqoriyasıdır. Bu fərqli modellər bir ölkədə uyğunlaşdırıla bilər, lakin başqa şərtlər daxilində tətbiq oluna bilməz, çünki hər bir model əsrlər boyu formalaşmış müəyyən dəyərlərə əsaslanır. Bütün bunlar insanları bəzən çətin dərk olunan sosial-mədəni problemlərə yenidən baxmağa və dinc yanaşı yaşama prinsipinə əməl etməyə və digər mədəniyyətlərlə təmas axtarışına sövq edir.

Açar sözlər: multikulturalizm, integrasiya, konsepsiya, qlobal, etnik azlıq

Multikultural cəmiyyətin formalaşmasında müstəqillik, demokratiya mühüm şərtidir. Multikulturalizm nədir? Multikulturalizm demokratik dövlət strategiyasıdır və mədəniyyətlərin qarşılıqlı integrasiyasıdır. Multikulturalizm həm də dövlət siyasətidir. Multikulturalizm "...ayrıca götürülmüş ölkədə və bütövlükdə dünyada müxtəlif millətlərə və məzhəblərə məxsus insanların mədəni müxtəlifliklərinin qorunması, inkişafı və harmonizasiyasına, azsaylı xalqların, dövlətlərin milli mədəniyyətlərinin integrasiyasına yönəldilmişdir" [6, s.6].

Azərbaycanın multikultural siyasətinin əsasını ölkə ərazisində yaşayan müxtəlif xalqların nümayəndələrinin, o cümlədən azsaylı xalqların dilinin, mədəniyyətinin və hüquqlarının qorunması, inkişafı təşkil edir.

Qlobal sivilizasiya çoxmədəniyyətlilik zəminində təşəkkül tapır və onların konsentrasiyasında mövcud olur. Multikulturalizm konsepsiyası qloballaşma, müasir dünyada baş verən mədəni universalizasiya və unifikasiya meyllərinə əks olaraq mədəni müxtəlifliyin ifadəsi olan bütün fenomenlərin (dil, din, adət-ənənə, sənət və s.) mühafizə və qayğısını bəşər mədəniyyətində harmoniyanın əsas şərti hesab edir.

Öz daxili bütövlüyünü müxtəlifliyin vəhdəti şəklində tapan qlobal sivilizasiya özünü müxtəlif mədəniyyət və sivilizasiyalardan qidalandırmaqla deməli, tükənməz potensiala malik olmaqla inkişafının dialektikasını və dinamikasını da təmin etmiş olur [5, s.176].

Çoxmədəniyyətlilik konsepti müasir Azərbaycanda ciddi təhlilə məruz qalmışdır. Yalnız Azərbaycan üçün deyil, bütün dünya üçün aktual problemlərdən olan mədəniyyətlərarası dialoqun mühüm xarakter daşması, təlatümlü dünya-

mızın xilas faktorlarından biri olmaqdadır. Odur ki, dünya siyasətçiləri arasında mühüm yer tutan ulu öndər Heydər Əliyev Azərbaycanın tarixində ən mühüm dəyərlərdən sayılan multikulturalizm ənənələrini hüquqi və siyasi müstəvidə yenidən bərpa etdi [6, s.8].

Multikulturalizm ziddiyyətli kateqoriyadır, qlobal dünyamızda ona fərqli baxışlar mövcud olmaqdadır. Bu fərqlilik hər bir ölkə üçün müxtəlif cür formalaşmış və həmin ölkənin milli dəyərlərinə istinad edir, bunun digər şəraitdə tətbiqi və dəyərləndirilməsi üçün münasib şəraitin olması da düşündürücü olmaqla, həm də çətindir, çünki bu dəyərlər hər bir ölkədə əsrlərlə özünəməxsus şəkildə formalaşmışdır.

Bu zaman dinc yanaşı yaşamanın dünya konsepsiyasının ümumi strategiyasının konkret etnomədəni və milli-mədəni inkişaf konsepsiyası ilə uzlaşması prinsipinin nəzərə alınması zəruridir. Belə ki, multikulturalizm siyasəti assimilyasiyanı inkar edir, inteqrasiyaya doğru aparır.

Çoxmədəniyyətlilik tarixən olduğu kimi, müasir dünyanın da mövcudluq şərti və reallığıdır ki, qlobal sivilizasiyanın struktur əsaslarını təşkil edir. Buna görə də qlobal sivilizasiyanın çoxmədəniyyətlilik paradigmasına bütün bəşəriyyətin birgə tarazlı tərəqqisinə əsaslanan humanist, inteqrativ konsepsiya olaraq multikulturalizm ideologiyası dünya ictimaiyyəti tərəfindən dəstəklənməlidir.

Mədəniyyətlərarası münasibətlərin dialoji aspektdə inkişafına hazırda böyük önəm verilməsi və bu prosesin yüksək beynəlxalq səviyyədə təşkilatlanması istiqamətində ciddi fəaliyyət göstərilməsi təsdiq edir ki, dünya birliyinin qlobal sivilizasiya məkanında qararlaşması optimal variantları həqiqətə çevirməkdədir. Çox ölçülü və çoxsəviyyəli heterogen dünyanın qarşılıqlı əlaqə və təsirlənmələrlə təşəkkülü və harmonikləşməsi zərurətindən doğan qlobal sivilizasiya özünün lokal (regional) sivilizasiya və mədəniyyət komponentləri arasında dialoji münasibətlərin hazırkı ilkin fazasında həmin münasibətlərin təməl prinsiplərini yaratmaqdadır. Varlıq özü əksqütblülüyün dialoji strukturundadır [3, s.113].

Multikulturalizm modellərinin mürəkkəbləşməsi müasir dövr üçün səciyyəvidir. Hazırda bu modellərin mürəkkəbləşməsi mültikultural dəyərlərin inteqrasiyası və onlara hər bir ölkənin uyğunluq dərəcəsi və adaptasiya olunması zərurəti vacib sayılır, belə olan halda hər bir konseptual xarakterli yanaşmaların araşdırılması tələb olunur.

Zaman və məkan daxilində mədəniyyətlərarası münasibətlərin yenidən nəzərdən keçirilməsi, bütün incə məqamların da dialoq üçün açıq ola biləcəyini, inteqrativ yanaşmada nələrin nəzərə alınacağı da vacib sayılır. Ona görə də mültikultural dəyərlərin inteqrasiyası informasiya əsrinin tələbləri səviyyəsində aparılırsa, uyğunlaşma mexanizmi daha möhkəm qurula bilər. Odur ki, belə bir adaptasiyanın, inteqrasiyanın müsbət həlli müasir institutların vasitələr axtarışı problemdir [3, s.71].

Multikulturalizm sözü Azərbaycan leksikonuna yeni daxil olsa da, əslində, xalqımızın çoxəsrlik ictimai-fəlsəfi fikir tarixində bu dəyərlər dərin tarixi köklərə malikdir. Azərbaycan mədəniyyəti ümumdünya mədəniyyət sisteminin tərkib hissəsi olmaqla tarix boyu dünya mədəniyyətinin inkişafına öz bənzərsiz töhfələrini vermişdir.

Azərbaycan multikulturalizminin qarşısında əsas məqsəd Azərbaycan Respublikasının multikulturalizm siyasətinin ölkədə uğurla həyata keçirilməsinə nail olmaqdır. Belə ki, insanların multikultural kompetensiyalarının qiymətləndirilməsinə nail olmaq üçün onun malik olduğu, əldə etdiyi mədəni dəyərlər əsas götürülür. Bu dəyərlər hər bir xalqın arzularının reallaşması və öz mədəni həyatını informasiya əsrinin tələbləri səviyyəsində qurması üçün vacib şərtlərdən biri kimi multikulturalizmin mərkəzində durur.

Belə düşünmək olar ki, müasir texnoloji inkişaf, informasiya vasitələrinin çoxluğu multikultural dəyərlərə maraq Avropaya inteqrasiyanı gücləndirəcək. Müasir dövrümüzün reallıqlarını nəzərə alsaq, bu yanaşmanın gerçəyə çox yaxın olduğunu görə bilərik. Belə ki, multikultural dəyərlərə malik olmaq hər bir insanın mənəvi aləmini zənginləşdirir, onun dünyaya baxış bucağı dəyişir, sivil cəmiyyətin ideal şəxsiyyəti olur.

Multikulturalizmin prinsipi müxtəlif mədəniyyətlərin bir arada yaşaması, var ola bilməsi və birgə yaşama qaydasıdır. Azərbaycan Respublikası multikulturalizm ideyalarına sadıq, tolerant dövlət kimi tanınmaqdadır. Azərbaycan tarixən müxtəlif xalqların bir ailə kimi yaşadığı, heç bir ayrı-seçkiliyə yol verilmədən, dini baxışlara dözümlü münasibət göstərən bir ölkədir.

Multikulturalizm Azərbaycan Respublikasının dövlət siyasətidir və xalqımızın mental dəyərlərindən biridir. Multikulturalizm fəlsəfəsinin əsasını təşkil edən prinsiplər, dialoqlar əsasında qurulmuş yeni tipli mədəniyyətlərin qovuşmasından qaynaqlanır. Bu prinsiplər aşağıdakılardır:

- Hər bir xalqın mədəniyyəti dəyərli, özəl və unikaldir.
- Hər bir xalqın özəlliyinə, fərqliliyinə dözümlülük əsasdır.
- Hər bir xalqın özünütanıma hüququ təsbit olunur və mərkəzləşdirmə aparılmadan mədəni identiklik hüququna malikdir [2, s.1-2].

Azərbaycan rəhbərliyinin apardığı multikultural siyasət Azərbaycan Konstitusiyasının əsas müddəalarında öz əksini tapmışdır. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının maddələrində [1, m. 21, 25, 44, 45] multikultural siyasətdə tolerantlıq (dözümlük) prinsipi təsbit edilmişdir. Bununla bağlı “Bərabərlik hüququ” [maddə 25, bənd 3], “Milli mənsubiyyət hüququ” [maddə 44, bəndlər 1, 2], “Ana dilindən istifadə hüququ” [maddə 45, bəndlər 1, 2] və başqa maddələri göstərmək mümkündür.

Qloballaşmanın sürətlə getdiyi indiki şəraitdə multikultural siyasətdə tənqidi təfəkkürə malik şəxsiyyətlərin “dialoq mədəniyyətinə” üstünlük verməsi

ön plana çəkilir. Xalqımızın tarixi reallığı bütün zamanlarda müxtəlif millətlərin nümayəndələrinin cəmiyyətin tərəqqisində iştirakının mühüm amil olduğunu göstərmişdir. Tarixi, maddi-mənəvi irsin qorunub saxlanılmasında, gələcək nəsillərə ötürülməsində hər bir mədəniyyətin qorunmasının çox böyük rolu vardır. Azərbaycanda bir çox millətin nümayəndələri birgə yaşayaraq, ölkənin inkişafında yaxından iştirak edirlər.

Çoxmillətli dövlət olan Azərbaycan Şərq, Qərb, Asiya və Avropa ilə həssas məkan nöqtəsindədir. Tarixi, coğrafi göstəricilər Azərbaycanın multikultural siyasətdə də fəaliyyətinin integrativ təşkilini zəruri edir, məzmun etibarlı ilə cəmiyyət üzvlərinə, onların maraq və istəklərinə istiqamətləndiyi üçün çoxluğun tələbinə çevrilə bilər. Belə ki, Azərbaycan məkana görə müxtəlif xalqlar arasında dialoqa modullaşdırılıb desək yanılmazıq [2, s.3].

Multikulturalizm qarşısında duran vəzifələrə uyğun olaraq rəngarəng mədəniyyətlərin inteqrasiyası anlayışının izahını vermək mütləqdir. Müxtəlif mədəniyyətlərə məxsus xalqların dinc yanaşı yaşama strategiyası dini, sosial zəmində münaqişələrin yaranmasının qarşısını almağa kömək edir. Belə ki, yaranan münbit şərait mədəniyyətlərin inteqrasiyasına fəal təsir göstərir.

Bütün bunlar insanları bəzən çətin dərk olunan sosial-mədəni problemlərə yenidən baxmağa və dinc yanaşı yaşama prinsipinə əməl etməyə, ...digər mədəniyyətlərlə təmas axtarışına sövq edir [7].

Multikulturalizm Azərbaycan Respublikasında dövlət siyasətinin mühüm istiqamətlərindən biridir. Respublikamız çoxmillətli dövlət kimi burada yaşayan xalqların, etnik azlıqların hər bir nümayəndəsinin maraqlarını qoruyur, onların özəl dilinin, dininin, maddi və mənəvi mədəniyyətlərinin inkişafı qayğısına qalır. Çünki onlar tarixi keçmişin yaddaşını, mentalitetini, etnik özünüdərk etmə və etnopsixologiyasını qoruyub saxlayan unikal xüsusiyyətlərin daşıyıcılarıdır [7, s.11].

Azərbaycan multikulturalizmi-integrativ anlayışdır. Dövlət səviyyəsində və müxtəlif qurumların köməyi ilə etnik azlıqların dəstəklənməsində və milli azlıqların öz dillərindəki milli-mədəni cəmiyyətlərin müxtəlif layihələrinin inkişaf etdirilməsində inteqrasiya siyasəti mühüm rol oynayır. Azərbaycanın Avropaya inteqrasiyası, bunun özünəməxsusluğu və etnomilli yanaşma pozitiv şərait yaratmaqdadır.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, 1995
2. Azərbaycanda dini mədəniyyətin, tolerantlığın, dinlərarası və mədəniyyətlərəarası dialoqun təbliğinin gücləndirilməsinə dair əlavə tədbirlər//Azərbaycan.- 2014, 19 yanvar, s.3
3. Azərbaycançılıq ideyasının konseptual aspektləri: monoqrafiya. Bakı: Avropa, 2016, 179 s.
4. Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin yaradılması. Bakı, 2014, 15 may

5. Cəfərova R. Oloballaşma dövründə multikulturalizm dəyərlərinin əhəmiyyəti. Bakı, 2016, 29-30 aprel, s.97

6. Multikulturalizm Azərbaycan xalqının həyat tərzidir. Bakı, 2016, 88 s.

7. Multikulturalizm: nailiyyətlər və problemlər. Beynəlxalq hümanitar Forumu. Bakı, 2011, 10-11 oktyabr

8. <http://bakuforum.az/az/multikulturalizm-nailiyyetler-eroblemler/?fid=2258>

Айгюн Эйвазлы

Интегративный характер азербайджанского мультикультурализма

Резюме: Демократия и интеграция являются решающими факторами в сохранении многокультурных ценностей нашего глобального мира. Мультикультурализм - очень сложная и динамичная концепция, но это противоречивая категория различных моделей современного мира. Эти разные модели могут быть адаптированы в одной стране, но не могут быть применены в других условиях, поскольку каждая модель основана на определенных ценностях, которые формировались веками. Для применения той или иной модели необходимо учитывать принцип гармонизации общей стратегии мировой концепции мирного сосуществования с концепцией конкретного этнокультурного и национально-культурного развития. Таким образом, политика мультикультурализма в глобальном мире отрицает ассимиляцию и ведет к интеграции.

Ключевые слова: мультикультурализм, интеграция, концепция, глобальный, этническое меньшинство.

Aygun Eyvazli

The integrative nature of Azerbaijani multiculturalism

Summary: Democracy and integration are critical factors in preserving the multicultural values of our global world. Multiculturalism is a very complex and dynamic concept, but it is a controversial category in the modern world in the form of various models. These different models can be adapted in one country, but they cannot be applied in other conditions, because any model is based on certain values formed over the centuries. To apply this or that model, it is necessary to take into account the principle of harmonizing the general strategy of the world concept of peaceful coexistence with the concept of specific ethno-cultural and national-cultural development. Thus, the policy of multiculturalism in the global world denies assimilation and leads to integration.

Key words: multiculturalism, integration, concept, global, ethnic minority

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 30. 12. 2021

Məqalənin təkrar işlənməyə göndərilmə tarixi: 01. 01. 2021

Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 02. 02. 2021

Məqaləni çapa tövsiyə edən sahə redaktorunun (və ya üzvünün) adı: fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Tamilla Əhmədova